

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО НАН УКРАЇНИ»**

БІЛИК РОСТИСЛАВ РОМАНОВИЧ

УДК 332.146:339.137:351.863(477)

**КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ
ЗМІЦНЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і
регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України».

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Шульц Світлана Леонідівна,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені
М.І. Долішнього НАН України»,
завідувач відділу регіональної економічної політики.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Мельник Алла Федорівна,
Тернопільський національний економічний
університет МОН України, професор кафедри
менеджменту та публічного управління;

доктор економічних наук, професор
Гонта Олена Іванівна,
Чернігівський національний технологічний
університет МОН України,
директор навчально-наукового інституту економіки;

доктор економічних наук, професор
Ковальська Любов Леонідівна,
Луцький національний технічний університет
МОН України, завідувач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності.

Захист відбудеться 26 червня 2017 р. в 11:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.134.01 в ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України» за адресою: 79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4 та на сайті <http://ird.gov.ua>.

Автореферат розісланий 26 травня 2017 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук**

П.В. Жук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підвищення конкурентоспроможності регіонів України є неодмінною передумовою забезпечення її економічної безпеки. Умови регіонального розвитку в Україні суттєво змінилися за останні два десятиріччя під впливом загальносвітових тенденцій, що характеризуються підвищенням відкритості національних економічних систем, інтенсифікацією руху товарів, капіталу та посиленням локалізації економічної активності. Дія цих чинників зумовила зростання нерівномірності регіонального розвитку і, відповідно, поглиблення територіальних диспропорцій. Поряд із зовнішніми чинниками територіальної асиметричності важливого значення сьогодні набувають виклики сучасної адміністративно-фінансової реформи, яка вимагає швидких і водночас виважених управлінських рішень з боку центральних, регіональних та місцевих органів влади та місцевого самоврядування. За цих умов регіони України мають зберегти та ефективно використати свій ресурсний потенціал задля забезпечення їх конкурентоспроможності в національній та світовій економіці.

Полеміка, що триває серед науковців, політиків і практиків щодо теоретичних і практичних підходів до організації підсилюючих одна одну різних сфер державної політики з метою їх інтегрального впливу на процес регіонального зростання, розбудови ефективної системи багаторівневого управління, націленої на зміцнення координуючих основ у регулюванні регіонального і місцевого розвитку, визначення найбільш ефективних інструментів регулювання територіального розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів, свідчить про складність і актуальність означеної проблематики. На розв'язання зазначеної проблеми спрямовані сучасні моделі регіональної економіки, які розвинуті в працях таких закордонних вчених як А. Гранберг, П. Кругман, Б. Лавровський, В. Лексін, Р. Лукас, Д. Родрік, Р. Ромер, М. Фуджита, А. Чистобаєв, А. Швецов та інші.

В українському науковому середовищі тривають дискусії стосовно вироблення сучасної парадигми регіонального розвитку та вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності регіонів. Значний внесок у розвиток наукових поглядів на зміст цієї проблематики зробили: О. Амоша, І. Буднікевич, З. Варналій, С. Вовканич, В. Воротін, П. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук, О. Гонта, М. Долішній, В. Дубіщев, І. Єресько, С. Іщук, Л. Ковальська, В. Кравців, І. Манцуров, В. Медвідь, А. Мельник, Н. Мікула, Т. Носова, Я. Олійник, М. Олієвська, М. Орлатий, В. Пила, Н. Різник, С. Романюк, І. Сторонянська, Д. Стеченко, Я. Хоменко, О. Чмир, В. Чужиков, М. Чумаченко, О. Шаблій, С. Шульц та багато інших.

Систематизовані погляди на проблему економічної безпеки регіонів представлені в роботах українських вчених, зокрема: І. Бінька, Т. Васильціва, О. Власюка, О. Головченко, А. Гуменюка, Я. Жаліла, А. Качинського, Т. Ковальчука, А. Мокія, В. Мунтіяна, О. Новікової, Г. Пастернак-Таранущенко, Н. Різник, С. Пирожкова, О. Саєнка, А. Сухорукова, В. Шлемка, В. Шуршина, Л. Яремко, та інших.

Аналіз досліджень, проведених вітчизняними вченими вказує на існування достатньо різноманітних підходів до дослідження різних аспектів

підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів. Водночас відсутність єдиного понятійного апарату, методології дослідження проблеми підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті пріоритетів та ризиків зміцнення їх економічної безпеки зумовили вибір теми дослідження, а її актуальність дозволила сформулювати її мету, завдання та зміст дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідних тем: кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Інституційний механізм сталого розвитку України в умовах відкритої економіки» (реєстраційний номер 0106U003614) та «Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічних систем» (реєстраційний номер 0111U001287), в яких автором розроблено методологічний підхід до дослідження проблематики конкурентоспроможності економіки регіонів України; ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України": "Механізми реалізації регіональної політики в умовах децентралізації влади в Україні" (номер державної реєстрації 0116U004035), у якій досліджено зміни щодо розподілу повноважень між державними, регіональними та місцевими органами влади в ході реалізації реформи адміністративно-фінансової децентралізації та «Механізм регулювання екологічної безпеки транскордонного регіону в умовах євроінтеграції України (номер державної реєстрації 0113U000107), де автором досліджено особливості інституційно-правового забезпечення екологічної безпеки транскордонних регіонів; Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: «Гармонізація моделі розрахунку рівня тіньової економіки в розрізі видів економічної діяльності відповідно до оновлених міжнародних стандартів у сфері статистики національних рахунків (СНР-2008 та КВЕД-2010)» (державний реєстр номер 0114U004260), в межах якої автором здійснено огляд наукових підходів до оцінювання рівня та структури тіньової економіки за видами економічної діяльності; Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України (нині – Університет державної фіскальної служби України) «Методологія, організація та інформаційне забезпечення проведення горизонтального моніторингу великих платників податків» (державний реєстраційний номер 0112U000807), де автором сформульовано пропозиції щодо удосконалення моніторингу діяльності підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних і прикладних засад підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті зміцнення їх економічної безпеки.

Міждисциплінарний, комплексний підхід до досягнення означеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- здійснити аналіз генезису теоретико-методологічних підходів до дослідження сутності понять «конкурентоспроможність регіону» та

«економічна безпека регіону» та визначити їх сутнісні характеристики;

- обґрунтувати концептуальні засади дослідження конкурентоспроможності регіонів крізь призму економічних інтересів регіонів щодо зміцнення їх економічної безпеки;
- визначити чинники формування конкурентних переваг регіону та обґрунтувати необхідність забезпечення балансу між конкурентоспроможністю та економічною безпекою регіонів;
- проаналізувати структурні процеси в економіці регіонів та динаміку соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті викликів економічної безпеки регіонів;
- виявити тенденції диспропорційності розвитку регіонів та оцінити її вплив на параметри економічної безпеки;
- визначити конкурентні переваги регіонів та оцінити їх вплив на економічну безпеку країни та її регіонів;
- здійснити оцінювання складових економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності;
- проаналізувати взаємозв'язки конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави;
- запропонувати систему критеріїв підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів в умовах децентралізації управління;
- розкрити принципи та інструментарій забезпечення економічної безпеки як системної переумови формування конкурентних позицій економіки регіонів;
- запропонувати механізми підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної безпеки регіону в умовах децентралізації влади;
- визначити стратегічні пріоритети та сформулювати систему завдань регіональної політики щодо підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної безпеки регіонів.

Об'єктом дослідження є процеси підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні положення та науково-практичні рекомендації з підвищення конкурентоспроможності регіонів в системі зміцнення їх економічної безпеки.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії та теорій регіоналізму. У дисертації застосовуються як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження. Для забезпечення концептуальної цілісності дослідження використані методи: теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу й систематизації (при дослідженні сутнісної характеристики та змісту конкурентоспроможності та економічної безпеки регіону – підрозділи 1.1- 1.3, 4.1.); структурно-функціонального та порівняльного аналізу (для аналізу структурної характеристики розвитку регіонів в системі зміцнення економічної безпеки України – підрозділи 2.1-2.3); регресійно-кореляційного аналізу, головних компонент, багатовимірного статистичного аналізу (для аналізу фінансових складових економічної безпеки регіону та зовнішньоекономічного його виміру – підрозділи 3.2-3.3); експертних оцінок (для комплексного оцінювання економічної безпеки на прикладі Чернівецької області – підрозділ 3.4); методів стратегічного

дослідження (PEST-, SWOT-аналіз) (для оцінювання економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності – підрозділи 3.1—3.5); системно-динамічного моделювання (для визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності регіону в контексті зміцнення економічної безпеки України – підрозділи 5.1-5.5).

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, стратегічні програмні та нормативно-правові документи, матеріали Державної служби статистики України; міжнародні угоди між Україною та ЄС; публікації статистичних органів та міжнародних організацій; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш суттєві теоретичні і практичні результати, які характеризують наукову новизну дослідження і виносяться на захист є:

вперше:

– запропоновано теоретико-методологічні засади дослідження конкурентоспроможності регіону в контексті зміцнення економічної безпеки України, які передбачають оцінювання соціально-економічного розвитку регіону крізь призму трьох груп критеріальних ознак: стійкість до внутрішніх і зовнішніх коливань, адаптивність до мінливого середовища, ефективність використання внутрішнього потенціалу; здатність взаємодіяти з іншими регіонами та підтримувати власну конкурентоспроможність у розвитку певних видів економічної діяльності; досягнення визначених соціально-економічних цілей розвитку регіону та зміцнення його економічної безпеки не погіршуючи при цьому становища інших регіонів та рівня безпеки держави загалом;

– визначено стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіону в контексті зміцнення економічної безпеки, основними з яких є розвиток та посилення конкурентних позицій реального сектору економіки регіону; модернізація системи внутрішнього ринку регіону; зростання інвестиційної активності та нарощення інноваційного потенціалу регіонів; удосконалення інституційних реформ та структурних зрушень у підприємницькому середовищі; поглиблення транскордонного, міжрегіонального та міжгалузевого співробітництва; накопичення і ефективне використання інтелектуального капіталу;

– розроблено систему інформаційно-аналітичного забезпечення ідентифікації стану і умов економічної безпеки регіону, яка включає сукупність показників-індикаторів за п'ятьма компонентами: фінансово-економічною, соціальною, зовнішньоекономічною, інноваційно-інвестиційною та організаційно-інституційною. Застосування запропонованої системи дозволило здійснити групування регіонів за рівнем економічної безпеки та визначити довгострокові орієнтири формування і використання конкурентних переваг регіонів в розрізі виділених груп за структурно-функціональними складовими конкурентоспроможності;

удосконалено:

- сутність поняття «конкурентоспроможний регіон», який розглядається як регіон, що ефективно використовує власні ресурси за умов мінімальної фінансово-ресурсної підтримки держави та розширення можливостей залучення коштів донорської та технічної допомоги. На відміну від існуючих, такий підхід до трактування поняття є особливо важливим в умовах децентралізації влади та, відповідно, зміцнення фінансової спроможності територіальних громад та регіонів;

– поетапну модель досягнення синергетичного ефекту міжрегіональної взаємодії задля підвищення конкурентоспроможності регіонів через послідовну реалізацію таких етапів: ідентифікація конкурентних переваг регіонів та оцінювання міри їх реалізації; формування базових факторних компонент соціально-економічного потенціалу розвитку держави; системна реалізація потенціалу і поширення позитивних практик на інші території держави; зміцнення базових компонент економічної безпеки держави (економічної незалежності, стійкості та стабільності, здатності економіки до саморозвитку і прогресу);

– напрями зміцнення безпеки територіальних громад в ході реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні, які включають: інституціалізацію правосуб'єктності територіальних громад; набуття територіальними громадами права власника комунального майна; розробку та імплементацію стандартів і механізмів реалізації економічних прав, обов'язків та відповідальності територіальних громад; посилення персональної відповідальності представників органів влади, а також контролю за використанням, передачею у користування та відчуження комунального майна; запровадження повсюдного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, передусім з боку самих громад; здійснення заходів з удосконалення кадрового забезпечення системи управління розвитком територіальних громад;

– концептуальні засади налагодження взаємодії влади та громадськості при реалізації політики підвищення конкурентоспроможності регіонів шляхом: здійснення просвітницької роботи серед населення стосовно законодавчого забезпечення суспільно-політичних відносин; залучення громадськості до розробки та реалізації програм суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку територій; запровадження навчання посадових осіб місцевого самоврядування, оволодіння ними методами роботи з громадськістю, способів її залучення до ефективної взаємодії. Запропоновані кроки сприятимуть активізації участі громадськості у вирішенні соціально-економічних проблем розвитку територій;

дістали подальшого розвитку:

– методичні підходи до моделювання взаємозв'язків домінантних чинників конкурентоспроможності регіонів та їх економічної безпеки, а також взаємовпливів цих чинників в контексті активізації соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновані підходи передбачають комплексне використання економетричного інструментарію (статистичних тестів Дікі-Фуллера, Філіпса-Перона, Гренджера, Джохансена) оцінювання наявності та

щільності зв'язків з-поміж перехресного масиву даних (питомі показники ВВП і промислового виробництва, зовнішньоекономічної та інноваційно-інвестиційної діяльності, соціального розвитку). Прикладне значення методики полягає також у емпіричному встановленні (з використанням векторних авторегресій) найбільш значимих чинників соціально-економічного розвитку регіону;

– принципи державної регіональної політики зміцнення економічної безпеки як системної передумови конкурентоспроможності регіону, які доповнено принципами стратегічного планування і програмування, превалюючої інноваційності, інституційного підходу до формування і використання інвестиційного та фінансово-ресурсного забезпечення, інтеграції національних та регіональних проектів розвитку, інвентаризації та контролю, кооперування і конвергенції. Дотримання вказаних принципів забезпечить узгодження політики підвищення конкурентоспроможності регіонів із забезпеченням базових параметрів їх економічної безпеки, а також сприятиме формуванню на їх основі найбільш дієвого інструментарію державної регіональної політики та соціально-економічної політики регіонів;

– наукові підходи до модернізації механізмів реалізації регіональної політики в контексті децентралізації влади, зокрема доведено доцільність посилення стимулюючого впливу регіональних органів влади на економічний розвиток територій та державної підтримки найменш економічно розвинених територій і громад, оскільки вони характеризуються найвищим ризиком зниження конкурентоспроможності в умовах реалізації сучасних реформ.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів в системі пріоритетів зміцнення економічної безпеки України.

Рекомендації та пропозиції дослідження використані в практичній діяльності центральних і регіональних органів влади, зокрема: Комітету Верховної Ради України з питань податкової і митної політики (довідка № 56/17 від 06.04.2017 р.) при підготовці Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році"; Міністерства фінансів України при підготовці аналітичних матеріалів та стратегічних документів з удосконалення механізму зміцнення фінансової безпеки держави (довідка № 05000-08/170 від 17.03.2017 р.); Державної служби фінансового моніторингу України при підготовці науково-практичного коментаря до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (довідка № 4069/0320-05 від 25.09.2015 р.); Департаменту економічного розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 01/ 296 від 17.03.2017 р.) при розробці Програми економічного та соціального розвитку Чернівецької області на 2017 рік; Фінансового управління Чернівецької міської ради при розробці бюджету м. Чернівців на 2017 рік (довідка від 19.12.2016 р. № 596); Українського фонду підтримки підприємництва (довідка №Ф-2 17-03/ 02-1 від

2 березня 2017 р.) при розробці пропозицій Фонду до Основних заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Чернівецькій області на 2017-2018 рр.; Регіонального фонду підтримки підприємництва по Івано-Франківській області (довідка № 07/03/17 від 10.03.2017р.) при розробці пропозицій до заходів Регіональної цільової програми розвитку малого та середнього підприємництва в Івано-Франківській області на 2017-2018 роки та Програми соціально-економічного та культурного розвитку Івано-Франківської області на 2017 рік.

Результати дослідження використані також при підготовці аналітичної доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» на виконання Розпорядження Президента України від 26.02.2015 № 229/2015 - рп., яка була виконана у Національному інституті стратегічних досліджень (підрозділ 2.2 – «Політика регіонального розвитку: реформи заради збереження цілісності країни») (довідка № 293/590 від 13.06.2015 р.).

Теоретичний та практичний доробок автора дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича при підготовці науково-методичного забезпечення та викладанні навчальних дисциплін «Економічна теорія», «Економічна безпека», «Основи підприємництва», «Ринок нерухомості», "Підприємництво та бізнес-культура" (довідка № 1/10 від 06.02. 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та рекомендації дисертаційної роботи пройшли апробацію на понад 20-ти науково-комунікаційних заходах, у тому числі на:

– міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Інновації та трансфер технологій: від ідеї до прибутку» (м. Дніпропетровськ, 2011р.); «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2014 р.); «Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы» (г. Мінськ, Білорусь, 2014 р.); «Підвищення стійкості економіки: національний та глобальний виміри» (м. Київ, 2014 р.); «Регіональна політика в Україні: сучасний стан та стратегія реформування» (м. Львів, 2014 р.); «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи» (м. Полтава, 2014 р.); «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2014 р.); «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту» (м. Львів, 2015 р.); «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2015 р.); «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи» (м. Полтава, 2015 р.); «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2015 р.); «Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності» (м. Ірпінь,

2016 р.); «Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи» (м. Чернівці, м. Сучава, Румунія, 2016 р.); «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2016 р.); «Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України» (м. Ужгород, 2017 р.); «Перші Таврійські економічні читання» (м. Київ, 2017 р.); «Наукові здобутки на шляху до удосконалення економічної системи» (м. Дніпро, 2017 р.); «Підвищення науково-технологічного рівня економіки та її ефективності» (м. Львів, 2017 р.); «Стратегии, проблемы и развитие экономических систем в условиях макроекономической стабильности» (м. Миколаїв, 2017 р.);

– всеукраїнських і міжрегіональних науково-практичних конференціях, круглих столах: «Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку» (м. Чернівці, 2014 р.); «Економічна безпека України в умовах фінансової глобалізації» (м. Полтава, 2015 р.); «Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів» (м. Ірпінь, 2014 р.); «Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та пріоритети» (м. Полтава, 2015 р.); «Фінансово-економічні детермінанти розвитку конкуренції та підприємництва в Україні» (м. Київ, 2015 р.); «Наукові підходи до оцінки соціально-економічного потенціалу регіону» (м. Одеса, 2016 р.); «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство» (м. Полтава, 2016 р., 2017 р.) та ін.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 62 публікації (загальний обсяг яких становить 55,3 друк. арк.), в тому числі: 2 монографії (одна одноосібна, загальним обсягом 20,5 д.а.), 34 статті у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 17,2 д.а.), з яких 17 – у виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, чотири – у періодичних виданнях інших держав, одна публікація в інших виданнях та 25 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 459 сторінок, з яких 369 сторінок основного тексту. Робота містить 42 аналітичні таблиці, 46 рисунків та 17 додатків. Список використаної літератури включає 428 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито її зв'язок з науковими темами, сформульовано мету та завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну та одержані результати, їх апробацію і практичне використання.

У першому розділі «Теоретичні та методологічні засади конкурентоспроможності регіонів України та їх економічної безпеки» розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження конкурентоспроможності регіону, розкрито сутнісні характеристики економічної безпеки регіону, визначено економічні інтереси регіонів у системі забезпечення економічної безпеки регіонів, проаналізовано досвід реалізації європейської політики забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження конкурентоспроможності регіонів у сучасних умовах України ґрунтується на низці

практичних передумов: децентралізація влади та зміцнення громад, зміна торговельних партнерів регіональних виробників і внаслідок цього – зміна, зниження або підвищення рівнів конкурентоспроможності окремих галузей економіки, недостатність коштів державного бюджету для регулювання розвитку регіонів та необхідність самостійного пошуку регіонами ресурсів.

Проведений аналіз генезису теоретико-методологічних підходів до визначення сутності конкурентоспроможності регіонів доводить, що конкурентоспроможність регіону є наслідком регіональної нерівномірності, яка може стати як стимулятором, так і дестимулятором регіональної конкурентоспроможності.

Обґрунтовано, що конкурентоспроможність регіонів можна визначати за ступенем ефективності використання внутрішнього потенціалу територій, здатністю займати і утримувати високі рейтингові позиції за певними видами економічної діяльності, тобто зберігати стійкі позиції у певних сегментах товарних ринків, спроможністю досягати стратегічних і тактичних цілей розвитку.

Економічна безпека регіонів одночасно виступає і стимулом, і стримуючим чинником забезпечення регіональної конкурентоспроможності.

Дослідження змістовно-сутнісних ознак поняття «економічної безпеки регіону» дозволило зробити висновок, що це складна багатофакторна категорія, що характеризує рівень відкритості економіки, здатність регіону до самофінансування та підвищення якості життя населення. Зміцнення економічної безпеки регіонів забезпечується за рахунок ефективної реалізації експортного, інноваційного, інтелектуального та трудового потенціалу, що є об'єктивною передумовою протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам і, відповідно, основою підвищення конкурентоспроможності.

Розглядаючи суть впливу економічної безпеки регіону на його конкурентоспроможність, автором виокремлено основні концептуальні моменти:

- у випадку втрати регіоном відтворювальної функції зростають загрози економічній безпеці і, як наслідок, втрачається зв'язок між економічною системою держави та її територіальною підсистемою. Таким чином, зростання загроз економічній безпеці регіону стає чинником нестабільності системи національної економіки;
- сучасна ситуація в Україні становить під загрозу цілісність держави. Економічна безпека регіону виступає елементом стратегії стійкого соціально-економічного розвитку держави;
- економічна безпека регіону – чинник стабільного і сталого розвитку на основі створення правових, економічних, інституційних, організаційних і технологічних умов, які відповідають викликам часу, для збереження та ефективного використання природних ресурсів, виробничих потужностей з метою підвищення рівня конкурентоспроможності.

Отже, конкурентоспроможність країни та її регіонів прямопропорційно залежить від здатності регіонів формувати та реалізувати їх конкурентні переваги, а кінцевим результатом взаємодії та взаємозв'язку процесу

підвищення конкурентоспроможності регіону і зміцнення економічної безпеки є ефект синергії за рахунок реалізації внутрішніх потенціалів територій, згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, започаткування і посилення міжрегіональної взаємодії. В свою чергу, в процесі підвищення конкурентоспроможності як окремо взятих, так і пов'язаних між собою регіонів України (просторово-територіально, історико-ментально, ресурсно чи завдяки галузево-функціональній спеціалізації) досягаються ефекти синергії. Ці зміни об'єктивно позитивно позначаються на домінуючих параметрах економічної безпеки – самодостатності, стійкості та розвитку (рис.1).

Аналіз досвіду реалізації регіональної політики країн-членів ЄС засвідчив, що в умовах розширення ЄС зростає міжрегіональна нерівномірність, посилюється конкуренція за ресурси, виникає потреба стійкого розвитку і зміцнення соціальної солідарності, що актуалізує увагу на необхідності посилення конкурентоспроможності регіонів. Тому поступово відбувається перенесення акцентів у регулюванні регіонального розвитку з фінансової або технічної допомоги регіонам на створення засобів формування конкурентоспроможності регіонів. Це означає, з одного боку, що об'єктами регіональної політики стають не лише «проблемні» регіони, а регіони як такі – оскільки, по-перше, саме регіон є тим рівнем, на якому формується конкурентоспроможність країни; по-друге, завдання підтримання та посилення конкурентоспроможності стосується всіх без винятку регіонів.

Доведено, що роль держави у забезпеченні безпеки на регіональному рівні є такою ж визначальною, як і на національному рівні, оскільки загрози, чинники розвитку та завдання безпекової політики на цих рівнях ієрархії управління економікою переплітаються, взаємозалежать і постійно взаємодіють. Реалізація комплексу заходів цієї політики має бути спрямована на: використання зовнішньоекономічного потенціалу регіонів; розвиток експортоорієнтованого виробництва та транскордонної співпраці; зміцнення державно-приватного партнерства через залучення приватного сектору до реалізації місцевих ініціатив, регіональних проектів та соціально відповідального бізнесу; розвиток внутрішньорегіональної та міжрегіональної інфраструктури; створення виробництв у межах регіонів з використанням місцевих ресурсів та специфіки зайнятості; підтримка малого підприємництва; формування сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестиційних проектів з короткостроковою мультиплікаційною віддачею; посилення фінансової спроможності місцевих громад через упорядкування міжбюджетних відносин, залучення небюджетних ресурсів та розширення фіскальної бази місцевих бюджетів.

Дослідження показали, що незважаючи на розпочате реформування системи державного управління регіональним розвитком в Україні, впровадження нових підходів до стимулювання розвитку територій та сучасних механізмів залишається переважно декларативним, а відносини на рівні «центр-регіон-територіальна громада» формуються під жорстким контролем держави або взагалі не регулюються.

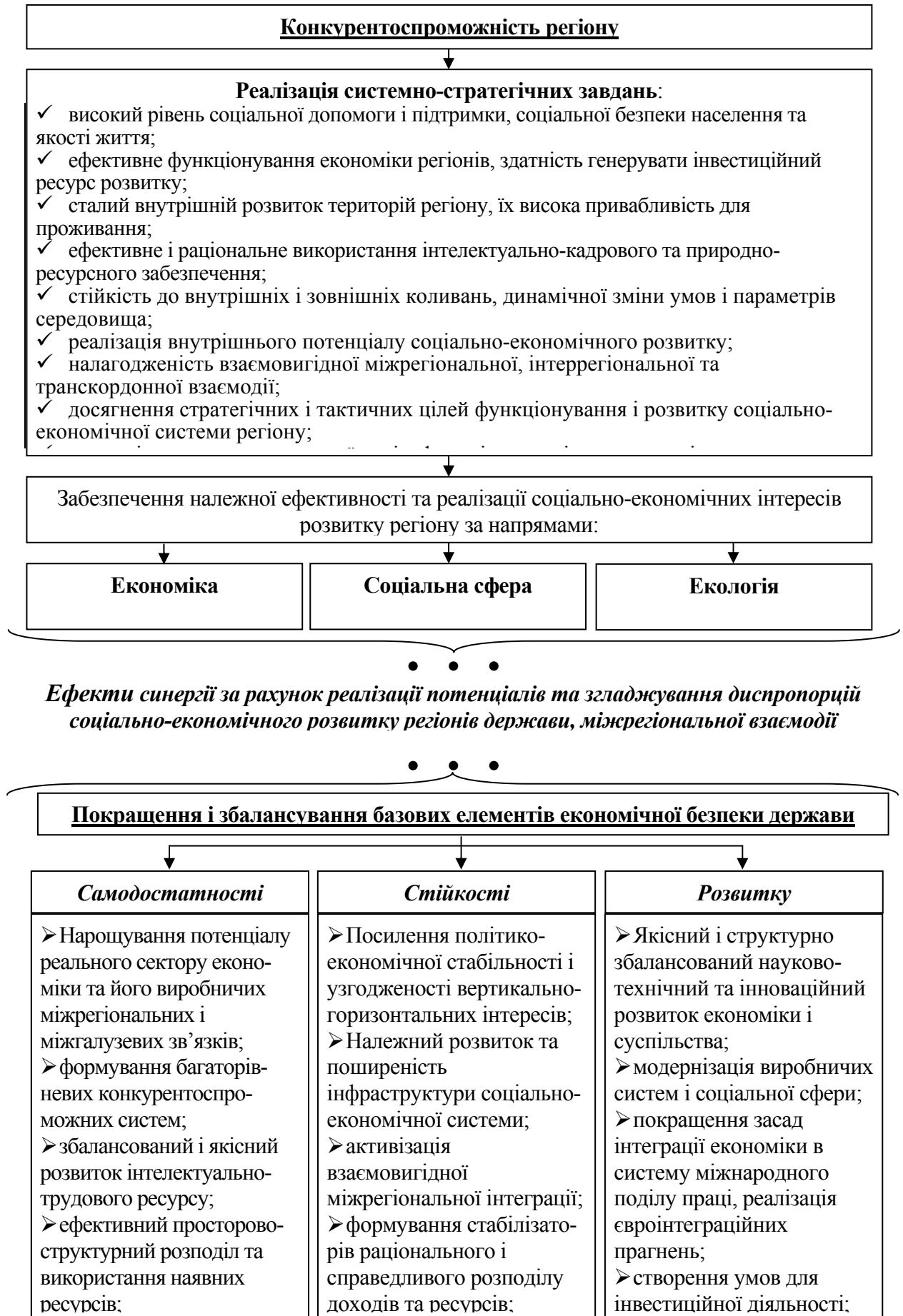

Рис. 1. Напрями, зв'язки та послідовність впливу процесу посилення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх економічної безпеки

Складено автором.

Зміщення центру ваги системи управління на регіональний рівень, оновлення змісту діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зміцнення їх авторитету – ключові орієнтири, від досягнення яких залежить ефективність демократичної, децентралізованої влади. Разом з тим здатність владних інституцій регіонального і місцевого рівня прийняти та реалізувати децентралізовані повноваження виглядає більш, ніж сумнівно. Надмірна політизованість управлінських рішень призводить до порушення конституційних принципів і механізмів діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

В дисертації акцентовано увагу на необхідності забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіону в процесі міжнародної (європейської) інтеграції, що з одного боку актуалізує проблему активізації використання зовнішньоекономічного потенціалу регіонів та транскордонної співпраці, досягнення мультиплікаційного ефекту від залучення ресурсів міжнародного співробітництва, а з іншого – посилює виклики реалізації протекціоністської політики в Україні (рис. 2).

Рис. 2. Управління процесом забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіону в умовах міжнародної інтеграції
Складено автором.

Ситуація, що склалася сьогодні в Україні є найбільшим стратегічним викликом для економічної та безпекової політики ЄС. Співпраця України та європейських інституцій переживає період прийняття важливих стратегічних рішень, які повинні кардинально вплинути на подальший стратегічний вектор розвитку економіки й безпеки України та визначитися із формуванням дієвої системи безпеки – економічної, політичної, воєнної.

У другому розділі «Структурна характеристика розвитку регіонів в системі зміцнення їх економічної безпеки» проаналізовано структуру

економіки регіонів України та динаміку їх соціально-економічного розвитку в контексті викликів економічної безпеки, оцінено масштаби диспропорційності розвитку регіонів та її вплив на параметри економічної безпеки, визначено конкурентні переваги регіонів та виявлено їх вплив на економічну безпеку держави та її регіонів.

Встановлено, що динаміка соціально-економічного розвитку регіонів України протягом останніх (2013-2016) років характеризує наявність наступних негативних тенденцій: надходження обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів здійснено не в повному обсязі, що унеможлиблює забезпечення належного рівня утримання та розвитку об'єктів соціальної сфери та комунальної інфраструктури; у більшості обласних програм передбачено кошти, які не завжди підкріплені можливостями бюджетного фінансування і не спираються на реальні розрахунки щодо їх забезпечення; у промислових регіонах сконцентровано орієнтовані на експорт підприємства, які спеціалізуються на сировинних товарах та продукції первинної переробки; незначною є частка альтернативної та відновлюваної енергетики у регіональних балансах енергоспоживання; зберігається недостатність коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, які потребують значного бюджетного фінансування.

Водночас аналіз основних соціально-економічних показників розвитку регіонів впродовж 2013-2016 роках засвідчив, що лише у 2016 році по окремих соціально-економічних показниках спостерігалася позитивна динаміка (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка основних соціально-економічних показників розвитку регіонів у 2013-2016 роках у розрізі збільшення або зменшення показника

Показники	Кількість регіонів, у яких відбулося збільшення показника відносно попереднього року				Кількість регіонів, у яких відбулося зменшення показника відносно попереднього року			
	2013	2014	2015	2016*	2013	2014	2015	2016*
Валовий регіональний продукт	11	12	0	-	14	13	25	-
Обсяги промислового виробництва	9	10	3	16	16	15	22	9
Обсяги сільгосп. виробництва	22	19	5	16	2	5	19	8
Обсяги виконання будівельних робіт	7	3	7	17	18	22	18	8
Експорт товарів	10	11	1	9	17	14	24	16
Імпорт товарів	7	0	0	22	20	25	25	3
Обсяги капітальних інвестицій	5	2	9	20	20	23	16	5
Обсяги прямих іноземних інвестицій	24	1	1	17	1	24	24	8
Реальна заробітна плата	25	0	25	25	0	25	0	0
Заборгованість з виплати зарплати	9	18	14	14	16	7	11	11
К-сть зареєст. безробітних (у % до ЕАНПВ**)	3	4	1	0	24	21	24	25
Приріст населення	4	4	3	3	23	21	22	22

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Примітки: «-» - дані відсутні

** ЕАНПВ – економічно активне населення працездатного віку

Проведений аналіз демонструє, що у 2014-2016 роках зростала кількість регіонів, у якій окремі показники мали тенденцію до зниження – у першу чергу це показники експорту та імпорту товарів, а також показники обсягів будівельних робіт, обсягів промислового виробництва, обсягів прямих іноземних інвестицій та кількості зареєстрованих безробітних.

Міжрегіональні порівняння за показниками соціально-економічного розвитку засвідчили, що протягом 2013 -2016 рр. характер міжрегіональних диспропорцій помітно змінився. Промислові регіони, які характеризувались значним переважанням їх за рівнем ділової активності, обсягах капіталовкладень, вже не є абсолютними лідерами за низкою ключових показників. Відповідно змінився перелік чинників, які визначають рейтингові позиції регіонів. На сьогодні найбільший вплив мають такі регіональні характеристики: переважання аграрної або індустріальної спеціалізації, наявність старопромислових територій, несприятливі умови для ведення бізнесу, нестача внутрішньорегіональних ресурсів, неефективна співпраця органів місцевої влади з підприємцями та населенням у виробленні спільної політики тощо.

Відповідно до запропонованої класифікації конкурентних переваг регіонів проведено їх аналіз в розрізі основних компонент (рис.3).

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РЕГІОНУ

<i>Фінансово-економічна компонента</i>	Цілісність економічної системи регіону, забезпеченість фінансовими ресурсами, рівень ділової активності в регіоні. структура підприємницького
<i>Соціальна компонента</i>	Рівень соціального розвитку регіону, трудовий потенціал, рівень матеріального становища населення регіону
<i>Зовнішньоекономічна компонента</i>	Участь у міжнародному поділі праці, інтенсивність міжнародної торгівлі, розвиненість міжнародної співпраці в різних галузях
<i>Інноваційно-інвестиційна компонента</i>	Інвестиційна привабливість регіону, рівень використання інновацій та їх впровадження у виробничий процес, інноваційно-інвестиційний потенціал
<i>Організаційно-інституційна компонента</i>	Інституційний потенціал, ефективність регіонального управління, діяльність в напрямку розвитку регіону

Рис. 3. Класифікація конкурентних переваг регіону

Складено автором

За результатами оцінювання ефективності використання регіонами України конкурентних переваг за допомогою ДЕА-аналізу виокремлено найбільш ефективні (Дніпропетровська, Харківська, Київська, Полтавська, м. Київ) та менш ефективні регіони (Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Донецька, Луганська області), що важливо в контексті ідентифікації тих областей, де зусилля регіональних органів влади щодо нарощування та ефективного використання конкурентних переваг мають бути активізованими.

На формування конкурентних переваг регіонів впливає низка чинників: внутрішні (географічні, ресурсного забезпечення, виробничі, соціальні, організаційно-інституціональні) та зовнішні (макроекономічні, політико-правові, економічної політики на державному рівні, регіональної політики, міжнародного середовища). Проявами високої конкурентоспроможності регіону є його вищі успіхи та досягнення (в порівнянні з іншими територіями) в економічній сфері, в сфері соціального забезпечення населення та екологічної безпеки.

Визначаючи конкурентні позиції регіонів, доведено, що сам регіон слід розглядати не лише як статичне утворення, а і у взаємодії з іншими регіонами, що змінює уявлення про характер формування конкурентних позицій окремих регіонів – регіон перебуває у взаємодії з іншими регіонами, і регіон є динамічною економічною структурою. Відповідно, і конкурентоспроможність регіону є динамічною характеристикою його розвитку. Конкурентними перевагами у тому числі є наявні в регіонах точки зростання, які підтримують стабільний розвиток всього регіону.

Доведено, що позитивний досвід функціонування регіонів, де більш ефективно використовуються конкурентні переваги важливо поширити на області з нижчим рівнем реалізації конкурентних переваг. Це можливо на основі використання механізму послідовного впливу конкурентних переваг регіону на економічну безпеку України, що передбачає три стратегічних етапи: 1) формування базових факторних компонент соціально-економічного потенціалу розвитку держави; 2) системна реалізація потенціалу та поширення позитивних практик на інші регіони; 3) зміцнення базових компонент економічної безпеки держави.

Перспективи відновлення позитивної регіональної динаміки залежатимуть від загальної стабілізації макроекономічної ситуації в країні. Але і на місцях органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади повинні докладати зусиль щодо консолідації регіонів навколо спільних завдань забезпечення національної безпеки. Для цього необхідним є налагодження тісної співпраці органів влади та поглиблення діалогу місцевої влади з представниками системоутворюючих підприємств і галузей, що надасть можливість максимально врахувати інтереси всіх суб'єктів регіональної політики, забезпечуватиме зміцнення соціального партнерства між владою та бізнесом та створить підґрунтя для реалізації на регіональному рівні в Україні реформ європейського зразка.

Відзначено, що ситуація, що склалася у сфері управління територіальним розвитком породжує низку надзвичайно серйозних загроз економічній безпеці регіонів, серед яких: поглиблення регіонального електорального розколу та

посилення розчарування і зневіри населення в ефективності реформ, потенційне виникнення осередків масового невдоволення, ініційованого політичними силами чи населенням тощо. Подальше поглиблення протистояння перешкоджатиме досягненню прозорості міжбюджетних відносин та створить передумови для штучного «замикання» матеріальних і фінансових потоків у межах окремих областей, підґрунтя для розвитку дискримінаційних тенденцій з боку регіонального керівництва та поглиблення депресивності цих територій.

До цього додаються проблеми розвитку територій на внутрішньо-регіональному рівні, серед яких основними є: збереження, або і посилення внутрішньорегіональної асиметрії за показниками економічного розвитку; значна територіальна асиметрія за рівнем життя населення, особливо у сільській місцевості; відсутність фінансово-економічних ресурсів для власного розвитку територіальних громад; нерозвиненість локальної інфраструктури і відсутність транспортної доступності в межах регіону; погіршення екологічної ситуації; нескоординованість економічної і соціальної політики; неврахування потреб окремих міст і районів при розробці стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіонів; недостатній рівень задіяння потенціалу міжрегіонального та транскордонного співробітництва; неефективність політики стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на місцевому рівні.

Третій розділ «Оцінювання економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності» включає оцінку рівня економічної безпеки регіонів, аналіз фінансових складових досягнення безпечного розвитку економіки регіону та комплексному оцінюванню економічної безпеки регіону, оцінку взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави.

Аналіз економічної безпеки регіонів України здійснено за сформованою системою показників (співвідношення ВРП на одну особу до аналогічного середньо державного показника, обсяги реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу, рівень безробіття, індекс споживчих цін, обсяги експорту на одну особу, витрати на наукові дослідження, рівень задоволеності населення системою управління соціально-економічним розвитком регіону), а також шляхом проведення бальні оцінки, яка дала змогу здійснити їх групування за рівнем економічної безпеки (рис.4).

Аналіз показників фінансово-економічної компоненти економічної безпеки регіонів України (табл. 2) показав, що в 2014 р. загалом спостерігалось збільшення валового регіонального продукту практично за всіма регіонами, виняток становили Донецька (скорочення на 26,5 % у порівнянні з попереднім періодом) та Луганська області (скорочення 42,5 %). Середній відсоток підвищення ВРП на одну особу коливався в межах 15-16 %. 2014 р. характеризувався негативними тенденціями щодо скорочення доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу, зокрема, суттєве зниження даного показника спостерігалось в таких областях: Чернівецька (-33,3 %), Чернігівська (-22,2 %), Запорізька (-17,1 %), Житомирська (-17,6 %), Рівненська (-14,2 %).

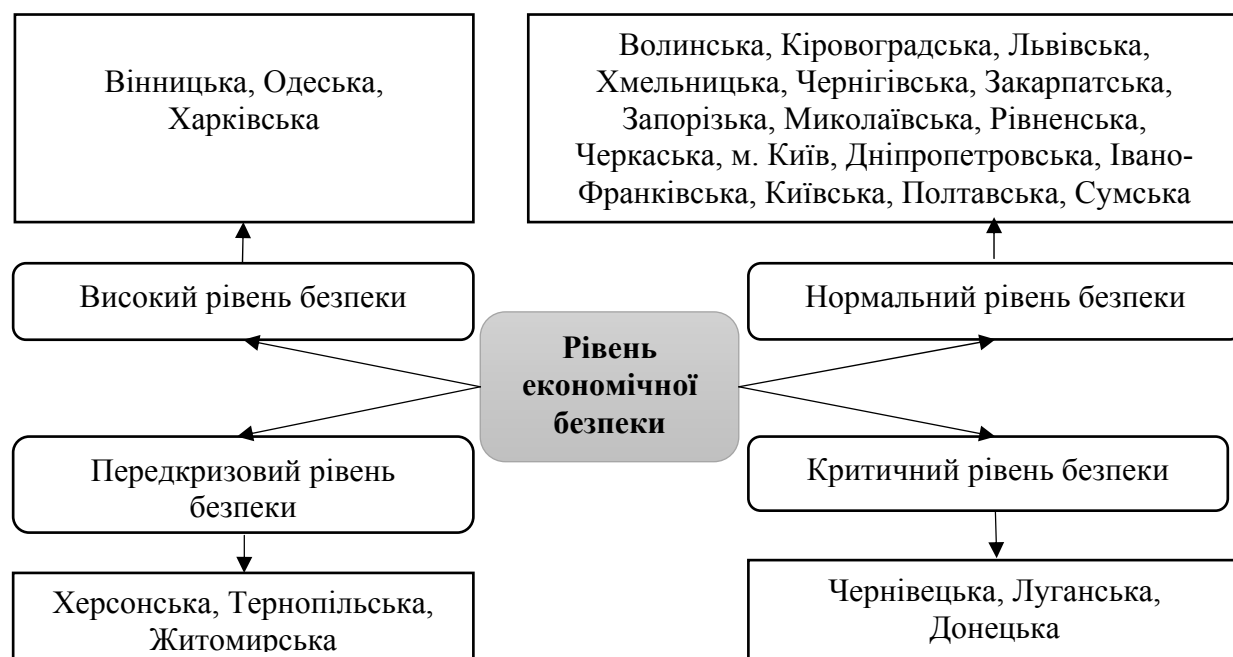

Рис. 4. Групування регіонів України за рівнем їх економічної безпеки у 2015 р.

Таблиця 2
Показники фінансово-економічної компоненти економічної безпеки регіонів України в 2013-2015 рр.

Регіони	ВРП на одну особу, грн.			Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу, тис. грн.			Обсяги реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу		
	2013 р.	2014 р.	2015 р.*	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Україна	33473	36904	-	1,6	1,8	2,6	24461,1	27803,8	34916,9
Вінницька	22303	27249	-	1,5	1,4	2,0	17941,4	17889,7	28113,9
Волинська	19817	23218	-	1,2	1,1	1,8	11782,4	12520,5	17690,8
Дніпропетровська	46333	53749	-	2,9	2,8	3,7	62268,5	71125,4	88537,5
Донецька	37830	27771	-	2,4	2,2	2,5	31819,4	41800,9	39787,2
Житомирська	20286	23678	-	1,7	1,4	2,0	13618,4	14727,7	20191,2
Закарпатська	17044	19170	-	1,4	1,4	1,5	7656,1	8597,6	11033,4
Запорізька	30526	37251	-	1,1	0,9	2,9	49803,5	53397,7	74303,6
Івано-Франківська	24022	27232	-	2,0	2,1	1,7	15803,9	16887,7	23635,0
Київська	39988	46058	-	1,3	1,2	3,2	26410,5	28053,4	39665,9
Кіровоградська	25533	29223	-	1,6	1,6	2,2	15049,7	17788,4	20800,5
Луганська	24514	14079	-	1,7	1,7	2,0	12451,8	20689,9	11237,8
Львівська	24937	28731	-	1,6	1,5	2,3	13841,6	14215,3	21275,9
Миколаївська	27355	30357	-	1,7	1,6	2,2	19914,3	21494,0	29568,2
Одеська	29118	31268	-	1,7	1,8	2,6	12086,8	12424,6	18567,1
Полтавська	39962	48040	-	2,2	2,1	3,0	49174,4	54546,8	71541,5
Рівненська	19003	24762	-	1,4	1,2	1,7	14819,8	15515,1	22484,5
Сумська	23517	26943	-	1,4	1,5	2,1	20062,7	22430,8	29011,9
Тернопільська	16819	20228	-	1,3	1,0	1,5	7699,8	8667,2	11075,8
Харківська	31128	35328	-	1,7	1,9	2,6	25038,0	26725,8	37474,1
Херсонська	19311	21725	-	1,2	1,2	1,8	12129,9	12021,0	19081,3
Хмельницька	20165	24662	-	1,1	1,3	1,9	13408,1	14070,2	20309,5

Продовження табл. 2

Черкаська	26168	30628	-	1,4	1,6	2,3	24502,3	27352,6	35473,8
Чернівецька	15154	16552	-	1,5	1,0	1,6	4799,7	4897,1	7409,8
Чернігівська	22603	26530	-	1,8	1,4	2,0	13661,3	15498,1	19530,9
м. Київ	109402	124163	-	3,5	3,8	5,9	28671,0	30610,6	42904,7

Джерело: систематизовано та розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України

Примітка* відсутні офіційні дані щодо валового регіонального продукту

У 2015 р. у всіх регіонах простежувалася позитивна тенденція щодо підвищення рівня доходів місцевих бюджетів, виняток становила лише Івано-Франківська область (-19,9 % у порівнянні з попереднім роком). Цей показник є надзвичайно важливим для здійснення моніторингу економічної безпеки, оскільки зниження доходів місцевих бюджетів означає нестачу бюджетних коштів з наступним залученням зовнішніх джерел фінансування та поглиблення фінансової залежності регіону.

На основі запропонованої методики комплексного оцінювання економічної безпеки регіону (на прикладі Чернівецької області) визначено інтегральні коефіцієнти безпеки, які підтвердили, що впродовж 2014-2015 рр. стан економічної безпеки області критично погіршився (показник опустився нижче нижнього порогу безпеки) (табл. 3).

Таблиця 3

Вагові коефіцієнти складових та індикаторів інтегрального індексу економічної безпеки Чернівецької області у 2015 р.*

Складові та індикатори економічної безпеки регіону	Вагові коефіцієнти	Складові та індикатори економічної безпеки регіону	Вагові коефіцієнти
Інвестиційна безпека	0,63873	Зовнішньоекономічна безпека	0,36127
1. Рівень інвестування	0,363932	1. Відкритість економіки	0,151907
3. Рівень приросту ПІП	0,272041	2. Експортна залежність	0,150077
4. Рівень оновлення ОЗ	0,364027	3. Імпортна залежність	0,096142
		4. Коефіцієнт покриття експортом імпорту	0,135355
		5. Податкове забезпечення	0,089825
		6. Внутрішньорегіональний обмін	0,155010
		7. Внутрішня міграція	0,107190
		8. Інноваційність	0,114494

* Розраховано автором.

Отримані результати доводять, що для Чернівецької області основними є інвестиційна та зовнішньоекономічна безпека, тобто низький рівень інвестування (нижче або на грані нижнього порогового значення), небезпечний рівень надходження прямих іноземних інвестицій (нижче нижнього порога та має навіть від'ємні значення приросту), вкрай недостатній рівень оновлення основних засобів (нижче нижнього порогового значення), а також низькі рівні (нижче нижнього порогового значення) відкритості економіки регіону, експортної залежності та інноваційності. Саме ці складові економічної безпеки

регіону мають стати визначальними в системі заходів регіональної політики із зміцнення економічної безпеки та підвищення конкурентоспроможності регіону.

У сфері зовнішньоекономічної діяльності регіон має резерв зростання експортних товарів та послуг, який зосереджено у деревообробній та легкій промисловості, транспортній галузі, туризмі та рекреації, виробництві товарів народних промислів, послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, ділових послуг, а також розвитку транскордонного співробітництва. Для належного використання цього потенціалу необхідно, по-перше, нівелювати головні ризики і загрози зовнішньоекономічної сфери регіону, зокрема щодо перетворення регіону на сировинний придаток (експорт деревини, виробів з деревини, будівельних матеріалів та корисних копалин), зростання залежності від енергетичних ресурсів та продукції чорної металургії, послаблення експортного потенціалу реального сектору економіки області. По-друге, слід більш ефективно використовувати потужності наявних виробництв, збільшити обсяги розміщення державних замовлень у потенційних експортних сферах, перепрофілювати збиткові підприємства на виробництво експортоорієнтованої продукції та надання послуг, стимулювати інвестиційну діяльність за рахунок створення для інвесторів привабливих умов, формувати територіальні експортоорієнтовані кластери, розширювати зовнішньоторговельні відносини через надання послуг, зокрема у транспортній сфері, сфері ділових послуг і телекомунікацій, інтенсифікувати міжрегіональне співробітництво через участь у міжнародних міжрегіональних інтеграційних утвореннях. Вказані заходи сприятимуть збільшенню показників зовнішньої торгівлі, зменшенню показників імпорту, збільшенню обсягів реалізації продукції підприємств області та усуненню загроз зовнішньоекономічній діяльності.

Одним з важливих напрямів підвищення конкурентоспроможності Чернівецької області є грантові контракти націлені: на покращення екологічної ситуації в басейнах річок Прут і Дністер через покращення систем очистки стічних вод в Чернівцях і Дрокії; створення ефективної системи безпеки дорожнього руху (зовнішній проект європейської спільноти); розвиток мережі туризму на Буковині; забезпечення сталим транспортом як чинником чистого довкілля (німецьке товариство міжнародного співробітництва) та захист кордонів від небезпек, що поширюються тваринами, загальною сумою близько 3 млн. євро. Ефективна реалізація механізму грантових контрактів є необхідним та пріоритетним чинником формування конкурентних переваг Чернівецької області.

Використання економетричного інструментарію для аналізу взаємозв'язків конкурентоспроможності економіки регіону та економічної безпеки держави на прикладі Чернівецької області дало змогу зробити висновки про наявність стійкого та прямо пропорційного зв'язку, який підтверджено із застосуванням статистичного тесту Гренджера для перехресного масиву даних (зокрема ВВП на одну особу і обсягів промислового виробництва, комплексною характеристикою

зовнішньоекономічної компоненти конкурентоспроможності регіону та відкритістю економіки України, інноваційно-інвестиційною компонентою конкурентоспроможності регіону та показниками соціального розвитку України).

Результати багатофакторних регресійних моделей підтвердили гіпотезу, що зміцнення економічної безпеки регіону прямопропорційно позитивно позначатиметься на економічній безпеці держави, зокрема її фінансово-економічної та інноваційно-інвестиційної компонент.

За допомогою векторних регресій визначено найбільш значимі (в контексті позитивного впливу на економічну безпеку держави) чинники соціально-економічного розвитку Чернівецької області – обсяги реалізованої продукції, внутрішнього споживання та капітальних інвестицій.

У четвертому розділі «Формування політики забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів України» визначено принципи та інструментарій забезпечення економічної безпеки регіонів, розкрито інституційно-правові засади забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності регіонів України та обґрунтовано роль місцевої влади у формуванні і реалізації факторних конкурентних переваг економіки регіонів та їх економічної безпеки, визначено критерії економічної безпеки на рівні територіальної громади.

Сучасна державної регіональна політика повинна реагувати на такі проблеми та виклики:

- ускладнення умов використання конкурентних переваг геополітичного становища країни;
- низькі показниками якості життя населення, рівня інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності територій;
- зростання асиметрії в розвитку регіонів, деградація села, посилення міграції працездатного населення, особливо із загостренням процесів внутрішнього переміщення;
- спроби використати проблеми регіонального розвитку, економічні, соціальні, історичні, культурно-ментальні відмінності між регіонами для загострення політичного протистояння та руйнування економічної системи;
- відсутність загальнонаціональних цінностей, нестійкість загальнодержавного політичного, економічного, мовного, культурного, інформаційного простору;
- небажання та низька спроможність багатьох територіальних громад самостійно вирішувати питання, які належать до їх компетенції;
- неадекватність існуючої територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою сучасним умовам розвитку;
- недосконалість системи правового, інституційного, кадрового забезпечення формування та реалізації державної регіональної політики.

Встановлено, що етапами ефективного реформування політики регіонального розвитку повинні стати:

- 1) перехід від політики «єдиного центру» до врахування багатоієрархічних інтересів суб'єктів господарювання на регіональному рівні за

принципом вертикальної та горизонтальної координації заходів стимулювання регіонального розвитку і зміцнення регіональної безпеки;

2) відмова від політики перерозподілу ресурсів та «вирівнювання»;

3) застосування комплексного регуляторного впливу, гібридних інструментів та механізмів стимулювання регіонального розвитку (через залучення потенціалу державно-приватного партнерства, переваг міжрегіонального і транскордонного співробітництва, створення регіональних кластерів, розвитку Єврорегіонів).

Оскільки економічна безпека та конкурентоспроможність регіонів взаємопов'язані категорії, відтак, їх сутність якнайповніше розкривається через окреслення основних блоків проблем, серед яких: (1) збереження і підтримка господарського комплексу; (2) перетворення відносин власності; (3) підтримка функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях; (4) економічними проблемами взаємодії із зовнішнім середовищем. Саме на вирішення зазначених проблем має бути спрямована політика зміцнення економічної безпеки та конкурентоспроможності регіонів.

Дослідження інституційно-правового підґрунтя політики підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів дозволило сформулювати його засадничі принципи, зокрема: узгодженість інтересів, децентралізація повноважень, ефективність господарювання на місцевому та регіональному рівнях, конкурентоспроможність галузей та видів економічної діяльності, соціально-економічна інтегрованість, інституційна підтримка регіонального розвитку.

Доведено, що важливою передумовою формування конкурентних переваг регіонів та ефективного використання їх ресурсів є децентралізація управління та делегування достатнього обсягу можливостей і повноважень, але також і відповідальності, на місцевий рівень. Формування висновків відносно міри фінансово-ресурсної децентралізації передбачає перевірку індикативних значень таких критеріїв, як різнострокове бюджетне планування, бюджетне вирівнювання, спрямування цільових трансфертів місцевим бюджетам на вирішення пріоритетних завдань сталого розвитку та реалізацію національних проектів в реальному секторі економіки; забезпечення стабільності місцевих бюджетів; державне інвестування у модернізацію інфраструктури; функціонування системи фондів для фінансування інструментів реалізації регіональної соціально-економічної політики. В узагальненому вигляді критеріями сформованості умов відносно конкурентоспроможності регіону виступають економічний розвиток, соціальна стабільність та екологічна рівновага.

З боку центральних органів влади мають бути створені сприятливі умови та забезпечуватися адекватна підтримка регіональних програм і проектів у частині зміцнення конкурентоспроможності регіонів. Втім, ініціююча роль та головні функції мають реалізуватися на місцевому рівні. Доведено, що повноцінне виконання повноважень місцевої влади із забезпечення конкурентоспроможності економіки та формування умов для економічної (та соціальної) безпеки територій вимагає наступних заходів: узгодження засад і

умов бюджетування об'єднаних територіальних громад та централізованого управління фінансами; утвердження соціальних стандартів, зокрема в сферах охорони здоров'я та освіти, для нормування їх фінансово-бюджетного забезпечення; гарантування достатнього фінансового ресурсу місцевих бюджетів на утримання соціальної інфраструктури; реалізація інвестиційних програм та фінансування соціальних проектів.

Питання налагодження ефективної взаємодії між органами влади та територіальними громадами, створення для цього дієвих механізмів є першочерговим у сучасних умовах, а зміцнення місцевого самоврядування виступає запорукою безпечного розвитку та реалізації потенціалу конкурентоспроможності економіки регіонів і держави. Територіальна громада, яка є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, володіє певними правами (економічними зокрема), які, проте, є переважно декларативними, що є перешкодою для досягнення їх самодостатності та причиною їх економічної неспроможності. Тому пріоритетними напрямками удосконалення політики формування та реалізації факторних конкурентних переваг регіонів за участі в управлінні цими процесами територіальних громад повинні стати: оптимізація територіальної основи публічної влади з розподілом сфери повноважень місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; підвищення якості життя мешканців, зменшення диференціації за індексом людського розвитку, формування поліцентричної структури розвитку територій; реалізація міжрегіональних проектів та програм ефективного використання місцевих ресурсів; запровадження критеріїв оцінки «проблемних» територій у регіонах, дієвих механізмів державної підтримки міжрегіональної інтеграції.

У п'ятому розділі «Шляхи підвищення конкурентоспроможності регіонів України в контексті зміцнення їх економічної безпеки» визначено стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки, розкрито синхронізацію завдань соціальної політики із цілями забезпечення конкурентоспроможності регіонів, запропоновано механізми зміцнення економічної безпеки регіонів у процесі децентралізації влади, обґрунтовано роль стратегічного планування щодо реагування на виклики та загрози економічної безпеки на регіональному рівні.

Важливою ознакою конкурентоспроможності є середовище господарської діяльності, передусім доступу до ресурсів та ринків, стабільність і стійкість, здатність до економічних агентів, до відтворення і розвитку.

Визначено актуалізацію завдання ідентифікації нових, ефективних, дієвих і доступних для реалізації стратегічних пріоритетів і в їх межах – заходів та засобів, впровадження яких дозволить посилити конкурентні позиції регіонів.

Доведено, що напрями державної політики в аналізованій сфері важливо узгодити з детермінантами безпечного функціонування, відтворення і розвитку регіону як соціально-економічної системи. З огляду на пріоритетні напрями, а також слабкі місця конкурентоспроможності економіки регіону, є підстави сформулювати перелік стратегічних пріоритетів її зміцнення, що стосуватимуться розвитку та посилення конкурентних позицій суб'єктів реального сектору економіки, модернізації системи внутрішнього ринку, забезпечення інвестиційно-

інноваційного розвитку суб'єктів базових галузей економіки області, впровадження інституційних реформ та структурних зрушень у підприємницькому середовищі, поглиблення транскордонного, міжрегіонального та міжгалузевого співробітництва, накопичення інтелектуального-кадрового потенціалу та покращення важливих характеристик соціальної безпеки (рис. 5).

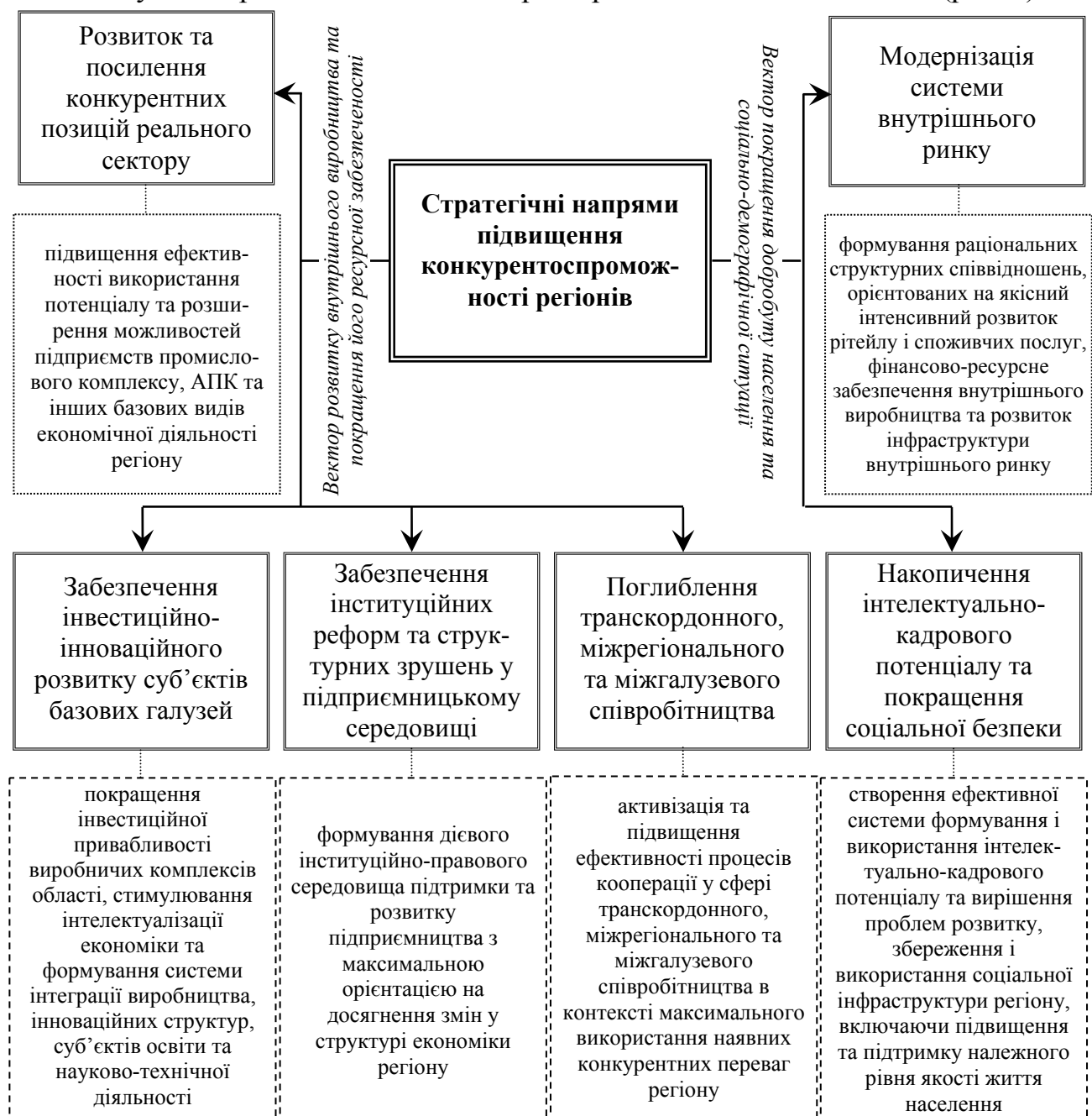

Рис. 5. Стратегічні напрями зміцнення конкурентоспроможності економіки, узгоджені з пріоритетами зміцнення економічної безпеки регіонів

Розроблено автором.

Соціальна політика визначає соціально-економічні підвалини для утвердження європейських стандартів якості життя, безпосередньо впливаючи на соціальну, продовольчу та демографічну складові конкурентоспроможності та одночасно економічної безпеки й створюючи (через інтелектуально-кадровий капітал) передумови для макроекономічного, виробничого,

фінансового, інвестиційно-інноваційного розвитку регіону.

Обґрунтовано необхідність паритетного підходу до управління за векторами: внутрішнього реального сектору та соціальної сфери. Така стратегія дозволяє зорієнтувати економічний розвиток регіону на підвищення рівня якості життя населення і, навпаки, соціальний розвиток – на накопичення і ефективне використання інтелектуально-кадрового забезпечення виробничо-промислового розвитку регіону.

Водночас потрібно усвідомлювати напрями впливу та зв'язки політики децентралізації із складовими та напрямками посилення конкурентних позицій вітчизняних регіонів (рис. 6).

З огляду на наявність у регіонах держави низки гострих несприятливих передумов та чинників соціального розвитку, що підривають основи їх конкурентоспроможності, в Україні потрібно реалізувати низку заходів за: (1) системно-структурними та (2) динамічно-структурними складовими ефективної політики соціальної стабільності. Їх підсилення стосується інституційних, організаційних, економіко-ресурсних, соціально-психологічних та адміністративних чинників соціальної політики в системі управління конкурентоспроможністю регіону.

Рис. 6. Напрями узгодження процесу децентралізації та зміцнення конкурентоспроможності регіону

Розроблено автором

Ефективність реалізації фінансового потенціалу на рівні регіону пов'язана з прийняттям обґрунтованих рішень щодо встановлення ставок

місцевих податків. Так, реалізуючи повноваження органів місцевої влади щодо можливості встановлення ставок податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки у Чернівецькій області стягнення з платників земельного податку та оренди за землю здійснюється за нульовою ставкою. Крім цього в регіоні зменшено до 0,1% податку від мінімальної зарплати на житлову нерухомість і від 0,5% до 1% від мінімальної зарплати на нежитлову. Важливим параметром конкурентоспроможності на рівні регіону є істотне зменшення ставки єдиного податку для фізичних осіб, яка у Чернівецької області для першої групи встановлена на рівні 5% від прожиткового мінімуму при законодавчо встановленій межі 10%, а для II групи - від 5% до 10% (при межі 20%).

Для досягнення належних результатів у сфері вибудування параметрів конкурентоспроможності регіону в процесі децентралізації влади в регіонах України необхідно реалізувати комплексний механізм із інституційною, організаційною та економічною складовими (рис. 7).

Децентралізація влади є однією з найбільш актуальних та головних реформ в Україні з огляду на гостру проблему щодо підвищення ефективності державного управління та використання ресурсів, модернізації поточної системи суспільних відносин. Вона надає очевидні переваги для зростання управлінської, економічної й фінансової самостійності та, відповідно, – кращого використання можливостей відносно забезпечення конкурентоспроможності регіональних соціально-економічних комплексів. Втім, передбачає і ризики та загрози безпеки.

Встановлено, що напрямами узгодження процесу децентралізації та реалізації цілей конкурентоспроможності регіону є делегування на нижчі рівні владних повноважень, розширення фінансово-економічної спроможності місцевих громад, удосконалення системи управління регіональним та місцевим розвитком, територіальна інтеграція і просторовий розвиток, модернізація суспільних відносин. Саме в цих аспектах слід ідентифікувати загрози, а також реалізувати інструменти і заходи інституційного, організаційного та економічного механізмів зміцнення конкурентоспроможності регіонів держави в процесі децентралізації.

Економічна незалежність, стабільність та стійкість, здатність до саморозвитку і прогресу належать до домінантних особливостей, що зумовлює об'єктивну необхідність застосування їх стратегічного планування як основи політики забезпечення конкурентоспроможності регіону. Встановлено, що стратегічне планування передбачає визначення якісних та кількісних довгострокових орієнтирів, виходячи з поточного стану соціально-економічного розвитку та безпеки, наявного ресурсного забезпечення, тенденцій розвитку чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ, інших умов та кон'юнктури. Інституціалізація стратегічного планування базових параметрів конкурентоспроможності регіонів держави передбачає розробку відповідної стратегії, узгодженої з положеннями стратегічних планових документів щодо орієнтирів соціально-економічного розвитку держави і конкретного регіону, національної та економічної безпеки.

Рис. 7. Складові механізму та інструменти забезпечення конкурентоспроможності регіону у процесі децентралізації

Розроблено автором.

Впровадженню стратегічного планування в регіонах України має передувати прийняття Концепції регіональної політики формування та реалізації конкурентних переваг регіонів з такими її елементами: інформаційно-аналітичне забезпечення, мета, стратегічні завдання, терміни та етапи реалізації, механізми,

інструменти і засоби, фінансово-ресурсне та інше забезпечення, очікувані результати, методи контролю та оцінювання ефективності.

При цьому метою Концепції є формування системи довгострокових еталонних орієнтирів щодо комплексного підвищення конкурентоспроможності регіону та всіх її структурно-функціональних складових, формування умов ефективного функціонування всіх секторів економіки, збереження високого рівня захищеності економічного господарства регіону від зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз, забезпечення високого рівня соціальної стабільності та якості життя населення.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті зміцнення їх економічної безпеки. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки:

1. Дослідження теоретичних засад дає підстави стверджувати, що конкурентоспроможність регіонів можна визначати за ступенем ефективності використання внутрішнього потенціалу територій, здатністю займати і утримувати високі рейтингові позиції за певними видами економічної діяльності, тобто зберігати стійкі позиції у певних сегментах товарних ринків, спроможністю досягати стратегічних і тактичних цілей розвитку. А економічна безпека регіону – це стан соціально-економічної системи регіону, який характеризує рівень відкритості економіки, здатність регіону до самофінансування та підвищення якості життя населення і надає можливість ефективної реалізації експортного, інноваційного, інтелектуального та трудового потенціалу, що є об'єктивною передумовою протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам, основою підвищення конкурентоспроможності. Основою політики зміцнення економічної безпеки регіону є ступінь самостійності та можливість формування регіоном власної економічної політики з урахуванням його специфіки, першочерговим етапом якої є децентралізація, розподіл функцій управління між централізованою державною владою та регіональним управлінням. Конкурентоспроможність та економічна безпека регіонів визначається на основі здатності регіону досягати визначених цілей розвитку, більш ефективно, ніж інші регіони, конкурувати за ресурси та мати вищі показники розвитку по певних секторах економічної та соціальної сфери.

2. Завданням системи підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної безпеки регіону є насамперед захист економічних інтересів суб'єктів економічної діяльності визначеної територіально-адміністративної одиниці. Основною метою економічного інтересу є: (1) задоволення економічних потреб; (2) реалізація економічних відносин; (3) взаємодія та саморозвиток суб'єктів економічної діяльності; (4) збереження економічного потенціалу підприємства і отримання прибутку. Виокремлення та об'єднання спільних економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності на території регіону є передумовою формування регіону як окремого

економічного суб'єкта. Економічні інтереси регіону конкретизують мету регіонального розвитку відповідно до економічних, природно-кліматичних, історико-етнографічних, демографічних та інших умов. Відповідно, суб'єктом таких інтересів є частина території держави, що виокремлена за спільністю природно-кліматичних, етнічних, культурних ознак; характерною спеціалізацією і структурою виробництва, спільною виробничою і соціальною інфраструктурою.

3. Узагальнення теоретико-методологічних підходів до сутнісно-змістового трактування поняття «конкурентних переваг регіонів» та їх класифікації дозволили сформуванню їх авторське визначення як систему конститутивних характеристик соціально-економічного розвитку регіону, які визначають стан його конкурентоспроможності в контексті позитивного впливу на спроможність національної економіки до розширеного відтворення та формування системних характеристик економічної безпеки держави. Встановлено, що конкурентні переваги регіону визначаються такими компонентами: фінансова-економічна, соціальна, зовнішньоекономічна, інноваційно-інвестиційна та організаційно-інституційна.

4. Здійснення структурної характеристики соціально-економічного розвитку регіонів в системі зміцнення економічної безпеки України засвідчує наявність низки негативних чинників, а саме: надходження обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів здійснено не в повному обсязі, що унеможливило забезпечення належного рівня утримання та розвитку об'єктів соціальної сфери та комунальної інфраструктури; у більшості обласних програм передбачено кошти, які не підкріплені можливостями бюджетного фінансування і не спираються на реальні розрахунки щодо їх забезпечення; у промислових регіонах сконцентровано орієнтовані на експорт підприємства, які спеціалізуються на сировинних товарах та продукції первинної переробки; незначною є частка альтернативної та відновлюваної енергетики у регіональних балансах енерговиробництва; зберігається недостатність коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, які потребують значного бюджетного фінансування.

5. Міжрегіональні порівняння за показниками соціально-економічного розвитку засвідчили, що протягом останніх років характер міжрегіональних диспропорцій помітно змінився. Промислові регіони, які характеризувались значним переважанням їх за рівнем ділової активності, обсягах капіталовкладень, вже не є абсолютними лідерами за низкою ключових показників. Відповідно змінився перелік чинників, які визначають рейтингові позиції регіонів. На сьогодні найбільший вплив мають такі регіональні характеристики: переважання аграрної або індустріальної спеціалізації, наявність старопромислових територій, несприятливі умови для ведення бізнесу, нестача внутрішньорегіональних ресурсів, неефективна співпраця органів місцевої влади з підприємцями та населенням у виробленні спільної політики тощо. Існуючою практикою соціально-економічного розвитку України (негативними проявами якої стали надмірно глибокі деформації та диспропорції в просторово-територіальному розвитку) та за результатами вивчення позитивного зарубіжного досвіду, зокрема політики ЄС щодо регіонального

розвитку, підтверджено, що ефективність державної регіональної політики накопичення та ефективного використання потенціалу конкурентоспроможності в значній мірі залежать від раціональної та розумної децентралізації, необхідними напрямками якої в Україні мають стати: передача на нижчі рівні управління ширших повноважень, розширення фінансово-економічної спроможності місцевих громад, удосконалення системи управління регіональним та місцевим розвитком, територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток, модернізація громадянських суспільних відносин.

6. На основі аналізу конкурентних переваг регіонів (з допомогою DEA-аналізу) здійснено їх групування у відповідності до міри реалізації конкурентних переваг. Ідентифіковано чотири групи регіонів держави: з високим (Вінницька, Одеська, Харківська); стабільним (Волинська, Кіровоградська, Львівська, Хмельницька, Чернігівська, Закарпатська, Запорізька, Миколаївська, Рівненська, Черкаська, м. Київ, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Сумська); передкризовим (Херсонська, Тернопільська, Житомирська) та критичним (Чернівецька, Луганська, Донецька) рівнями економічної безпеки.

7. Системоутворювальним чинником формування умов та засад конкурентоспроможності економіки регіону є її фінансова складова, від стану якої залежить міра реалізації фінансово-економічних інтересів регіону, стан розвитку і використання можливостей його фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, банківської, інвестиційної та зовнішньоекономічної сфер, спроможність регіону ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для забезпечення соціально-економічного розвитку і зміцнення конкурентних позицій регіонального господарського комплексу. Встановлено, що з огляду на сучасні особливості і виклики, що постали перед регіонами України, особливої уваги потребують нівелювання ризиків залучення прямих іноземних інвестицій (як внутрішнього фінансового ресурсу) та зовнішньоекономічної діяльності (як потенціалу зовнішніх можливостей). З використанням обґрунтованої автором методики комплексного оцінювання економічної безпеки регіону на базі його інвестиційної та зовнішньоекономічної складових доведено, що рівень і умови економічної безпеки економіки (на прикладі Чернівецької області) значно погіршилися. Це негативно позначається й на базових параметрах конкурентоспроможності регіону та потребує швидкої і адекватної реакції регіональних та місцевих органів влади з метою виправлення ситуації і забезпечення, принаймні, мінімально необхідних умов соціально-економічної безпеки розвитку краю.

8. Для оцінювання взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави сформовано збалансовану систему показників відповідно до компонент конкурентоспроможності регіону та механізму впливу конкурентних переваг регіону на економічну безпеку держави. З використанням економетричного тестування (за допомогою інструментарію макроекономічного моделювання) доведено стійкий зв'язок між компонентами конкурентоспроможності Чернівецької області та ключовими індикаторами

економічної безпеки України. При цьому найбільш значимими (в контексті позитивного впливу на економічну безпеку держави) визначені такі чинники соціально-економічного розвитку регіону, як обсяги реалізованої продукції, внутрішнього споживання та капітальних інвестицій.

9. Серед основних напрямів підвищення конкурентоспроможності, зміцнення економічної безпеки та збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на перше місце висувається удосконалення інституційно-правової бази, зокрема, забезпечення прийняття однозначних рішень у разі виникнення конфліктних ситуацій між центром і регіонами, випереджаючи такі пріоритети, як збереження ресурсного потенціалу регіону та розвиток відокремленої бюджетно-фінансової політики.

10. Встановлено, що формування системи економічної безпеки регіону є невід'ємною передумовою подальшого зміцнення конкурентних позицій його економіки та реалізації потенціалу соціально-економічного розвитку. Економічна безпека є основоположним базисом комплексного підходу до нарощування і використання факторних конкурентних переваг. Відтак, ефективна регіональна політика у сфері забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності регіону має здійснюватися з дотриманням принципів: стратегічного планування, узгодження інтересів, децентралізації повноважень, інноваційності, інституційного акумулювання та ефективного використання фінансово-ресурсного забезпечення, проектного підходу, інтеграції національних та регіональних проектів розвитку, інвентаризації та контролю, міжнародного кооперування. При цьому базовими елементами інструментарію, що може застосовуватися у відповідних цілях, є: інструменти регіональної економічної політики, економіко-ресурсний та бізнес-потенціал у видах економічної діяльності, інституційне середовище з розвинутою інфраструктурою та сприятливим правовим забезпеченням господарської діяльності, «площадки» інтеграції державно-приватного співробітництва, вертикально-горизонтальна інтеграція регіональних господарських систем, транскордонна та інтеррегіональна співпраця.

11. З метою забезпечення високої конкурентоспроможності регіону необхідно визначити пріоритети стратегії, її інституційний базис та в подальшому реалізувати системні програмно-цільові засоби зміцнення конкурентних переваг базових секторів економіки регіону, соціального розвитку, активізацію зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності в регіоні, покращення рівня якості і умов життя населення, детінізацію економіки та ділову активність. З огляду на поточний стан та перешкоди забезпечення конкурентоспроможності регіонів України стратегічними пріоритетами державної регіональної політики в цій сфері визначено: розвиток та посилення конкурентних позицій реального сектору регіональної економіки, модернізація системи внутрішнього ринку регіону, забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку, інституційних реформ та структурних зрушень у підприємницькому середовищі, поглиблення транскордонного, міжрегіонального та міжгалузевого співробітництва, накопичення і ефективного використання інтелектуального кадрового капіталу за всебічного гарантування соціально-економічної безпеки.

12. З використанням системного аналізу доведено, що реалізація державної регіональної політики забезпечення конкурентоспроможності регіону має бути збалансованою у часовому вимірі. Цього можливо досягти за умови, коли механізм, а саме - інструменти та заходи, які застосовуються органами влади, опираються на цільові орієнтири, обґрунтовані в рамках поточних та стратегічних планових програмних документів. Відтак, стратегічне планування формування та реалізації факторних конкурентних переваг регіону потребує розробки і узгодження між собою положень функціональних документів планування і програмування регіонального розвитку, стратегій конкурентоспроможності, економічної безпеки та розвитку регіонального сектору економіки, програм національної та економічної безпеки України, стратегій і програм довгострокового соціально-економічного розвитку держави, реалізації її соціально-економічного потенціалу і досягнення справедливого місця у системі міжнародного поділу праці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Білик Р.Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України : монографія / Р.Р. Білик ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 352 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

2. Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічних систем: монографія ; за ред. З.І. Галушки. – Чернівці: ЧНУ, 2015. – 304 с. *Особистий внесок*: обґрунтовано роль економічної безпеки регіонів у забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки України.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Білик Р.Р. Земельні ресурси Карпатського регіону: проблеми використання, охорони і відтворення / Р.Р. Білик, І.А. Колодійчук // Економічні науки : [зб. наук. пр.] / Буковинський університет. Чернівці: Книги – XXI, 2010. – Вип. 6. – С. 269-279. *Особистий внесок*: обґрунтовано перспективи відтворення земельних ресурсів Карпатського регіону.

4. Білик Р.Р. Проблеми управління просторовим розвитком регіону / Р.Р. Білик, Р.С. Білик // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. пр.]. – Чернівці: ЧНУ, 2010. – Вип. 495. – С. 15-18. – (Серія : Економіка). *Особистий внесок*: визначено напрями удосконалення механізмів управління просторовим розвитком регіону.

5. Білик Р.Р. Удосконалення методологічних засад оцінки рівня економічної безпеки підприємства / Р.Р. Білик, Н.В. Філіпчук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Чернівці, 2011. – Вип. 1(41). – С. 164-169. – (Серія : Економічні науки). *Особистий внесок*: обґрунтовано шляхи удосконалення методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

6. Білик Р.Р. Перспективи і можливості розвитку сільського господарства гірських районів / Р.Р. Білик, І.А. Колодійчук, Т.В. Морська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Актуальні проблеми регіонального розвитку : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 6 (98). – С. 280-290. *Особистий внесок*: запропоновано пріоритети та перспективи розвитку сільського господарства гірських районів.

7. Білик Р.Р. Тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України як підгрунтя нових підходів до управління регіональною економікою / Р.Р. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №8 (147). – С. 146-151.

8. Білик Р.Р. Економічна безпека регіону у системі сучасної регіональної політики України / Р.Р. Білик // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2013. – № 2(66). – С. 31-37.*

9. Білик Р.Р. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2014. – Вип. 3 (107). – С. 3-11.* *Особистий внесок*: визначено інституційно-організаційні механізми політики регіонального розвитку в Україні.

10. Білик Р.Р. Фінансові інструменти зміцнення регіональної конкурентоспроможності України / Р.Р. Білик // Вісник Київського національного університету. – 2014. – Вип. 1(154). – С. 43-48. – (Серія: Економіка).*

11. Білик Р.Р. Пріоритети зміцнення конкурентоспроможності регіонів як складової забезпечення економічної безпеки України / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Теоретичні та прикладні питання економіки : [зб. наук. пр.]. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014 – Вип. 1 (28). – Т.2. – С. 25-35. *Особистий внесок*: визначено напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

12. Білик Р.Р. Завдання удосконалення інституційно-правового забезпечення регіональної політики в Україні / Р.Р. Білик // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2014. – № 4. – С. 40-45.*

13. Білик Р.Р. Напрями підвищення стійкості та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіонів України / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Актуальні проблеми міжнародних відносин : [зб. наук. пр.]. – К., 2014. – Вип. 118. – Ч. II. – С. 11-21. *Особистий внесок*: запропоновано шляхи підвищення стійкості та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки регіонів України.

14. Білик Р.Р. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в Україні в контексті децентралізації / Р.Р. Білик // Вісник Київського національного університету. – 2015. – Вип. 2(167). – С. 43-48. – (Серія : Економіка).*

*Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

15. Білик Р.Р. Конкурентоспроможність малого і середнього підприємництва України на регіональному рівні / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Малий і середній бізнес. – 2015. – № 1-2 (60-61). – С. 97-106. *Особистий внесок*: запропоновано механізми підвищення конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Україні.

16. Білик Р.Р. Забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки малого і середнього підприємництва України / З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, Р.Р. Білик // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2015. – № 3-4. – С. 44-50.* *Особистий внесок*: визначено шляхи забезпечення конкурентоспроможності малого і середнього підприємництва в Україні.

17. Білик Р.Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України у процесі децентралізації / Р.Р. Білик // Бізнес-Інформ. – 2015. – № 9. – С. 67-72.*

18. Білик Р.Р. Пріоритети та засоби синхронізації соціальної політики забезпечення економічної безпеки регіонів України / Р.Р. Білик // Науковий вісник НЛТУУ. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2015. – Вип. 25.7. – С. 79-84. – (Серія : Економічна).*

19. Білик Р.Р. Інституціональне забезпечення економічної безпеки регіонів України / Р.Р. Білик // Економіка і регіон. – 2015. – № 4. – С. 96-102.

20. Білик Р.Р. Організаційно-економічні механізми забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні / Р. Р. Білик // Економіка і фінанси. – 2015. – № 5. – С. 16-25.*

21. Білик Р.Р. Посилення конкурентних переваг як системний чинник забезпечення економічної безпеки регіону на сучасному етапі розвитку України / Р.Р. Білик // Вісник Одеського національного університету. – 2015. – Вип. 4. – Т. 20. – С. 158-161.

22. Білик Р.Р. Інституційно-правові аспекти політики забезпечення регіональної економічної безпеки / Р.Р. Білик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2015. – Вип. 4 (114). – С. 97-102*.

23. Білик Р.Р. Забезпечення економічної безпеки на рівні територіальної громади: принципи, підходи, критерії / Р.Р. Білик // Економіка. Управління. Інновації. – Житомир, 2015. – Вип. № 3 (15). – С. 26-34. – (Серія : Економічні науки).

24. Білик Р.Р. Політика забезпечення економічної безпеки субнаціональних утворень: європейський досвід / Р.Р. Білик // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – №2. – С. 4-8.*

25. Білик Р.Р. Гарантування економічної безпеки Чернівецької області у зовнішньоторговельній діяльності / Р.Р. Білик // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – 2016. – № 1-2. – С.69-77.*

26. Білик Р.Р. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення розвитку регіону (на прикладі Чернівецької області) / Р.Р. Білик // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2016. – Вип. II (62). – С. 113-129. – (Серія: Економічні науки).

*Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

27. Білик Р.Р. Інструментарій забезпечення інвестиційної безпеки регіону (на прикладі Чернівецької області) / Р.Р. Білик // Економіка і регіон. – 2016. – № 5. – С. 43-50.

28. Білик Р.Р. Комплексна оцінка економічної безпеки регіону (на прикладі Чернівецької області) / Р.Р. Білик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України» ; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2016. – Вип. 4 (120). – С. 26-35.*

29. Білик Р.Р. Теоретико-прикладні засади конкурентних переваг регіонів та їх впливу на економічну безпеку держави / Т.Г. Васильців, Р.Р. Білик // Економічний дискурс. – 2016. – № 4. – С. 100-110.* *Особистий внесок:* обґрунтовано роль конкурентних переваг у забезпеченні економічної безпеки держави.

30. Білик Р.Р. Оцінювання взаємозв'язків економічної безпеки та конкурентоспроможності регіону / Р.Р. Білик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 1. – С. 22-28.*

31. Білик Р.Р. Емпіричне оцінювання взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави / Р.Р. Білик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України» ; ред.кол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2017. – № 1. – С. 42-48.*

32. Білик Р.Р. Методологічні засади формування та забезпечення конкурентоспроможності регіону / Р.Р. Білик // Економіка і регіон. – 2017. – Вип. 1 (62). – С. 61-66.*

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

33. Bilyk R. Policy for strengthening economic security of the regions: problems of institutional and legal groundwork / R. Bilyk // Forum Scientiae Oeconomia, 2016. – Vol. 4. – №2. – S.15-26.*

34. Bilyk R. Ensuring economic security of the regions: european experience and Ukraine / R. Bilyk // Tallinn: «EURECA»: Social and Humanities», 2016, Number 3. – S. 3-13.

35. Bilyk R. Sector-Specific Structure of the Regional Economy as a Factor of Elevation of Risks to its Economic Security / R. Bilyk // The USV Annals of Economics and Public Administration. Suceava, 2016. – Vol. 16. – № 3. – S. 21-27.

36. Bilyk R. Role of the Local Authorities in Implementing of Reforms in Ukraine and Ensuring Economic Security of the Territories / R. Bilyk // Intellectual Archive, 2017. – Vol. 6. – № 2. – S. 10-22.

Тези доповідей та матеріали конференцій:

37. Білик Р.Р. Інвестиційне забезпечення інноваційних процесів у регіоні / Р.Р. Білик, Л.С. Білик // Інновації та трансфер технологій: від ідеї до прибутку : матеріали III Міжнар. наук.-практ.конф., 27-29 квітня 2011 р. м. Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ: НГУ, 2011. – С. 58-60.

*Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

38. Білик Р.Р. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів України: проблеми та перспективи / З.С. Варналій, Р.Р. Білик // Конкурентоспроможність національної економіки : матеріали наук.-практ.конф., 28 березня 2014 р. м. Київ. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. – С. 15-18. *Особистий внесок*: визначення бар'єри конкурентоспроможності регіонів України.

39. Билык Р.Р. Региональное развитие Украины в 2014 году: вопросы экономической безопасности / Р.Р. Билык // Инновационная экономика в условиях глобализации: современные тенденции и перспективы : материалы Межн. наук.-практ.конф., 10-11 апреля 2014 г. г. Минск. – Минск, 2014. – С. 25-27.

40. Білик Р.Р. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки України в умовах глобалізації / Р.Р. Білик, Л.Л. Клевчик // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., 22-23 травня 2014 року м. Полтава. – Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2014. – С. 88-91. *Особистий внесок*: охарактеризовано вплив глобалізаційних процесів на зовнішньоекономічну компоненту економічної безпеки регіонів України.

41. Білик Р.Р. Пріоритетне та інституціональне забезпечення політики регіонального розвитку України / Р.Р. Білик // Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку : матеріали наук.-практ.круг.ст., 17-18 жовтня 2014 р. м. Чернівці. – Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2014. – С. 15–18.

42. Білик Р.Р. Децентралізація управління в контексті зміцнення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування / Р.Р. Білик // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : тези доп. Міжнар. наук.-практ.конф., 30-31 жовтня 2014 р. м. Київ. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. – С. 74-78.

43. Білик Р.Р. Децентралізація влади як чинник реформування податкової системи України / Р.Р. Білик // Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів: зб. матер. наук.-комунікативних заходів / Держ. фіск. служб. України, Нац. унів. ДПС України, Наук.-досл. центр з проблем оподатк. – Ірпінь, 2014. – С. 25–28.

44. Білик Р.Р. Перешкоди забезпечення конкурентоспроможності регіонів: зовнішні чинники та внутрішні структурні проблеми / Р.Р. Білик // Конкурентоспроможність національної економіки : матеріали XV Міжн. наук.-практ.конф., 26-27 березня 2015 р. м. Київ. – К., 2015. – С. 154-158.

45. Білик Р.Р. Фінансове забезпечення регіонів як чинник зміцнення фінансової безпеки України / Р.Р. Білик // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи: матеріали III Міжн. наук.-практ.конф., 21-22 травня 2015р. м. Полтава. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 195-198.

46. Білик Р.Р. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва України: регіональний аспект / Р.Р. Білик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та менеджменту : тези. Міжн. наук.-практ.конф., 25-26 вересня 2015 р. м. Львів. – Львів. – С.56-57.

47. Білик Р.Р. Особливості забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах глобалізації / Р.Р. Білик // Економічна безпека України в умовах фінансової глобалізації : мат. наук.-практ.круг.ст., 16 жовтня 2015 р. м. Полтава. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 47-51.

48. Білик Р.Р. Зміцнення економічної безпеки регіонів України у процесі бюджетної децентралізації / Р.Р. Білик // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : матеріали XII Міжн. наук.-практ.конф., 29-30 жовтня 2015 р. м. Київ. – К., 2015. – С. 99-101.

49. Білик Р.Р. Пріоритетні напрями зміцнення фінансового забезпечення регіонів України / Р.Р. Білик // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та пріоритети : мат. III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 11 листопада 2015 р. м. Полтава. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 32-34.

50. Білик Р.Р. Проблеми та шляхи зміцнення інвестиційної безпеки регіону (на прикладі Чернівецької області) / Р.Р. Білик // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали II Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 15 грудня 2015 р. – 15 січня 2016 р. м. Полтава. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – С. 121-126.

51. Білик Р.Р. Шляхи реформування системи фінансового забезпечення розвитку регіонів України / Р.Р. Білик, Л.С. Білик // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності : зб. матеріалів Міжн. наук.-практ.конф., 25 березня 2016 р. м. Київ. – К.: НУДПСУ, 2016. – С. 34-37.

52. Білик Р.Р. Моногалузевість економіки регіону: чинники зростання ризиків у економічній безпеці / Р.Р. Білик, Л.С. Білик // Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи : матеріали XXIII Міжнар. наук.-практ. конф., 20-22 травня 2016 р. м. Чернівці. – Чернівці: ЧНУ, 2016. – С. 117-120.

53. Білик Р.Р. Фіскальна політика розвитку регіонів України в умовах бюджетної децентралізації / Р.Р. Білик // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. матеріалів XIII Міжн. наук.-практ.конф., 27-28 жовтня 2016 р. м. Київ. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – С. 134-137.

54. Білик Р.Р. Методологія інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки регіону / Р.Р. Білик // Наукові підходи до оцінки соціально-економічного потенціалу регіону : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 23-24 грудня 2016 р. м. Одеса. – Одеса: ГО «ЦЕДР», 2016. – С. 55-59.

55. Білик Р.Р. Стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіонів та економічної безпеки України / Р.Р. Білик // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю, 1 грудня 2016 р. – 10 січня 2017 р. м. Полтава. – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – С. 84-87.

56. Білик Р.Р. Конкурентоспроможність регіону: теоретико-методологічні аспекти / Р.Р. Білик // Таврійські наукові економічні читання : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., 10-12 лютого 2017 р. м. Київ. – К.: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2017. – Ч. 2. – С. 40-43.

57. Білик Р.Р. Вплив конкурентних переваг регіонів на економічну безпеку України / Р.Р. Білик // Формування і розвиток інноваційного потенціалу економіки України : матеріали доп. Міжнар. наук.-практ.конф., 17-18 лютого 2017 р. м. Ужгород. – Ужгород: ВД «Гельветика», 2017. – У 2-х частинах. – Ч. 1 – С. 97-100.

58. Білик Р.Р. Інституційні чинники посилення загроз конкурентоспроможності та економічній безпеці регіонів України / Р.Р. Білик // Наукові здобутки на шляху до удосконалення економічної системи : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., 17-18 лютого 2017 р. м. Дніпро. – Дніпро: НО «Перспектива», 2017. – С. 52-56.

59. Білик Р.Р. Проблеми підвищення ефективності взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки України / Р.Р. Білик // Підвищення науково-технологічного рівня економіки та її ефективності : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., 24-25 лютого 2017 р. м. Львів. – Львів: ЛЕФ, 2017. – С. 60-63.

60. Білик Р.Р. Конкурентні переваги як ресурсний потенціал регіонів України Ресурсний потенціал регіонів України: стан та напрями розвитку : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ.конф., 17-18 лютого 2017 р. м. Київ. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2017. – С. 44-48.

61. Білик Р.Р. Конкурентоспроможність регіонів України: проблеми та пріоритети зміцнення / Р.Р. Білик // Стратегія, проблеми та розвиток економічних систем в умовах макроекономічної нестабільності : матеріали II Всеукр. наук.-практ.конф. з міжнар. участю, 31 березня 2017 р. м. Миколаїв. – Миколаїв: ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2017 – С. 134-137.

Публікації в інших виданнях:

62. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К.: НІСД, 2015. – 684 с. *Особистий внесок: обґрунтування пріоритетів політики регіонального розвитку: реформи заради збереження цілісності країни.*

АНОТАЦІЯ

Білик Р.Р. Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2017.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні основи формування конкурентоспроможності регіону, висвітлено сутнісні характеристики економічної безпеки регіону, економічні інтереси регіонів у системі зміцнення економічної безпеки, розкрито досвід європейської політики забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки субнаціональних утворень. Розкрито структурні характеристики розвитку регіонів щодо їх економічної

безпеки, проаналізовано структуру та динаміку соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті викликів для національної безпеки, розглянуто конкурентні переваги, диспропорційність розвитку регіонів та її вплив на параметри економічної безпеки України.

Розглянуто теоретико-прикладні аспекти оцінювання економічної безпеки як передумови підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, проаналізовано фінансові складові безпечного розвитку економіки регіону та проведено комплексне оцінювання економічної безпеки, здійснено аналіз взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави. Досліджено процес формування та реалізації політики підвищення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів в Україні. Окреслено стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіону в системі зміцнення економічної безпеки України та синхронізацію соціальної політики із цілями підвищення конкурентоспроможності регіону, запропоновано механізми зміцнення економічної безпеки регіону у процесі децентралізації, розкрито стратегічне планування як передумову реагування на виклики та загрози економічної безпеки на регіональному рівні.

Ключові слова: регіон, конкурентоспроможність, економічна безпека, конкурентні переваги, регіональний розвиток, загрози, регіональна політика, децентралізація.

АННОТАЦІЯ

Билык Р.Р. Конкурентоспособность регионов Украины в системе укрепления их экономической безопасности. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 - развитие производительных сил и региональная экономика. / ГУ «Институт региональных исследований имени М.И. Долишнего НАН Украины». - Львов, 2017.

В диссертации исследованы теоретико-методологические основы формирования конкурентоспособности региона, освещены сущностные характеристики экономической безопасности региона, экономические интересы регионов в системе обеспечения экономической безопасности на региональном уровне, раскрыто опыт европейской политики обеспечения конкурентоспособности и экономической безопасности субнациональных образований.

Раскрыто структурные характеристики развития регионов по обеспечению экономической безопасности, проанализированы структура и динамика социально-экономического развития регионов Украины в контексте вызовов для национальной безопасности, рассмотрены диспропорция развития регионов и ее влияние на параметры экономической безопасности, раскрыто конкурентные преимущества регионов и их влияние на экономическую безопасность Украины.

Рассмотрены теоретические и прикладные аспекты оценки экономической безопасности как предпосылки обеспечения конкурентоспособности экономики региона, проанализированы финансовые

составляющие обеспечения безопасного развития экономики региона и комплексную оценку экономической безопасности осуществим анализ взаимосвязей конкурентоспособности региона и экономической безопасности государства.

Исследован процесс формирования и реализации политики обеспечения конкурентоспособности и экономической безопасности регионов в Украине, в частности, определены и раскрыты: принципы и инструментарий обеспечения экономической безопасности как системной условия формирования конкурентных позиций экономики регионов; институционально-правовые предпосылки обеспечения экономической безопасности и конкурентоспособности регионов Украины; роль местной власти в обеспечении экономической безопасности, формирования и реализации факторных конкурентных преимуществ экономики региона; критерии обеспечения экономической безопасности на уровне территориальной общины.

Определены стратегические приоритеты укрепления конкурентоспособности региона в системе обеспечения экономической безопасности Украины и синхронизацию социальной политики с целями повышения конкурентоспособности региона, предложены механизмы обеспечения экономической безопасности региона в процессе децентрализации, раскрыто стратегическое планирование как предпосылку реагирования на вызовы и угрозы экономической безопасности на региональном уровне.

Ключевые слова: регион, конкурентоспособность, экономическая безопасность, конкурентные преимущества, региональное развитие, угрозы, региональная политика, децентрализация.

SUMMARY

Bilyk R.R. The Competitiveness of the Region of Ukraine in the System of Economic Security. – Manuscript.

Thesis on competing a doctor's degree of economical sciences by speciality 08.00.05 – Production forces development and regional economy. / SU "Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine". – Lviv, 2017.

The theoretical and methodological foundations of region's competitiveness are investigated in the dissertation, the essential characteristics of region's economic security and region's economic interests in the system of economic security are highlighted, the experience of the European policy of ensuring competitiveness and regional economic security is disclosed. The structural characteristics of regional development concerning securement of economic security are disclosed, the structure and dynamics of social and economic development of the regions of Ukraine in the context of the challenges for national security are analyzed, competitive advantages and the disparity of regional development and their influence on the parameters of economic security of Ukraine are reviewed.

Theoretical and applied aspects of the estimation of economic security as of prerequisite of region's economy competitiveness securement are examined,

financial components of ensuring the region's economy secure development and complex estimation of economic security are analyzed, the interrelationships between region's competitiveness and state's economic security are analyzed. The formation and implementation process of ensuring competitiveness and economic security of the regions in Ukraine is investigated. The strategic priorities of strengthening region's competitiveness in the system of economic security of Ukraine and social policy synchronization with the goals of the increase of competitiveness are outlined, the mechanisms of ensuring of the region's security during the decentralization process are suggested, the role of the strategic planning as the prerequisite of the response to challenges and threats of economic security on the regional level is disclosed.

Key words: region, competitiveness, economic security, competitive advantages, regional development, threats, regional policy, decentralization.

Підписано до друку 26.05.2017 р. Формат 60x90/16.
Папір ксероксний. Друк на різнографі. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. №10.
Друк: ПП «Арал»
Свідоцтво: серія А01 №21230 від 18.06.2007 р.
Державна реєстрація 09.09.1998 р.
м. Львів, вул. Козельницька, 4
Тел: (050) 371-62-80